

Fasit for diktater trinn 3

1. Samferdsel.

Norge er et langstrakt land som har like stor avstand mellom Lindesnes og Nordkapp som det er mellom Oslo og Roma. Samtidig er landet smalt. Ved Narvik er det bare 6 kilometer fra kysten til svenskegrensen.

De store avstandene mellom sør og nord og landskapet med fjell, daler og fjorder byr på store samferdselsmessige utfordringer. På 60- og 70-tallet ble det bygd mange småflyplasser som skulle gjøre det enklere og raskere for distriktsbefolkningen å komme seg inn til store byer. Småfly trafikkerer jevnlig kyststrekninger på Vestlandet og i Nord-Norge. Hurtigruta binder også kysten sammen. Den går fra Bergen til Kirkenes og stopper i alle byer og tettsteder langs kysten. Hurtigruta bringer passasjerer og gods fra havn til havn. Den er også blitt svært populær blant turister fra hele verden. På Hurtigruta kan de oppleve storm og uvær, men også vakker midnattssol, majestetiske fjell, små øyer og skjær og smale fjorder. Dette blir kalt verdens vakreste sjøreise. I de siste årene er det blitt bygd mange lange bruer og tunneler på Vestlandet og i Nord-Norge. Høye bruer og undersjøiske tunneler binder øysamfunn til fastlandet. Øybefolkningen føler seg mindre isolert når de slipper å være avhengig av ferjetider.

Jernbanen er et viktig bindeledd mellom Østlandet, Vestlandet, Trøndelag og Nord-Norge. Dessverre stopper jernbanen på Fauske, like utenfor Bodø. Resten av Nord-Norge må klare seg uten jernbane.

De norske veiene er smale. Det er vanskelig å bygge veier her på grunn av store fjellstrekninger. Nå legges mange veier i tunnel for å unngå svingete og farlige strekninger. Veibygging blir ofte finansiert ved hjelp av bompenger. Mange protesterer på at det skal være så dyrt å kjøre på norske veier. Bilistene betaler svært høye bensinavgifter og årsavgift på bilene sine. Dette burde gå til utbygging av nye veier, mener mange.

2. Minoriteter.

Norge er i ferd med å bli et multietnisk samfunn. Det består av minoriteter som har bodd her i flere hundre år, som samene, taterne og kvenene, men også av nye grupper som har kommet hit de siste årene.

Samene er en urbefolkning her i Norge. De har streifet rundt på Nordkalotten med sine reinsdyrflokker i uminnelige tider. Landegrenser og eiendomsrett har de ikke hatt noe forhold til. Utbyggingen av Altavassdraget på 70-tallet berørte samiske beitemarker på Finnmarksvidda og førte til en heftig debatt om eiendoms- og bruksrett av jord. På grunn av denne konflikten fikk nordmenn flest øynene opp for det særegne samiske.

Samisk kultur og religion er knyttet til naturen. Samene føler seg ett med naturen. Mange nordmenn så på denne religionen som primitiv, og myndighetene satte alt inn på å vinne samene for kristendommen.

Kvenene er av finsk opprinnelse. På i 700-tallet var det hungersnød i deler av Finland, og mange mennesker dro vestover for å finne seg et levebrød. Noen dro tilbake etter noen år, men mange

ble igjen. Etterkommerne deres kalles kvener. Det er stort sett blitt assimilert i det norske samfunnet og opptrer sjelden som en egen gruppe.

Taterne er en sammensatt gruppe av sigøynere fra Mellom - Europa og nordmenn som av en eller annen grunn har blitt utstøtt av samfunnet. De hadde sitt eget språk, romani. Felles for mange taterne var at de streifet omkring uten fast arbeid og bopel. De ble ofte diskriminert av det norske storsamfunnet. Kvinner ble sterilisert, og barn ble sendt på barnehjem. I dag er de fleste taterne blitt assimilert i det norske samfunnet. .

I siste halvdel av det 20. århundre kom det nye grupper av innvandrere, flyktninger og asylsøkere til Norge. På 50- og 60-tallet kom det politiske flyktninger hit fra Ungarn, Tsjekia og Chile. På 70-tallet kom det stor arbeidsinnvandring til landet, særlig fra Pakistan. Vietnamkrigen førte med seg store grupper av båtflyktninger. Krig, nød og diskriminering har i de siste årene drevet mennesker hit fra blant annet Jugoslavia, Somalia og Irak. I sommer kom det en rekke asylsøkere hit fra Øst-Europa. De fleste var sigøynere som følte seg diskriminert i sine hjemland.

Det blir en utfordring for det norske samfunnet å integrere disse nye gruppene samtidig som de bør få beholde sin egenart. Skal vi lykkes med dette, må alle grupper bidra til økt toleranse og samarbeid.

3. Norsk skole.

Norske barn har rett og plikt til å gå på skole. Norge har underskrevet FNs menneskerettserklæring fra i 1948, som slår fast at alle skal ha rett til utdanning. I artikkel 26 heter det også at den elementære undervisningen skal være gratis for alle.

Norge har hatt mange utdanningsreformer i de siste årene. I 1994 fikk vi Reform 94 for den videregående skolen, som sikret alle rett til videregående utdanning. Samtidig ble antall grunnkurs begrenset til i 5. Alle får mulighet til å fullføre den utdanningen de har begynt på.

I 1997 kom Reform 97 for grunnskolen. Den sikret alle barn 10 års obligatorisk skolegang. Nye fag og samarbeidsformer ble innført gjennom denne reformen. Norsk skole er en enhetsskole, der alle har rett til å utvikle sine evner og anlegg. Psykisk- og fysisk utviklingshemmede blir integrert i vanlig skole og får spesialundervisning der hvis de har behov for det. De tidligere spesialskolene fungerer nå som kompetansesenter for kortere eller lengre kurs. Meningen med integreringen er at alle skal ha rett til å vokse opp i sitt eget miljø, og at samfunnet skal venne seg til et mangfold av borgere.

Nå står flere universitetsreformer for tur. Universitetene skal internasjonaleses og rasjonaliseres for å få raskere gjennomstrømming av studenter. Man innfører nytt karaktersystem, nye grader og nye arbeidsformer for å modernisere og effektivisere universitetene.

Allerede i 1739 ble det innført skoleplikt i Norge, selv om det bare var tre måneder per år. Barna gikk på skolen fra de var sju til de var tolv år gamle. Det

mest sentrale skolefaget da var kristendoms-kunnskap, men etter hvert ble det lagt større vekt på at barna skulle lære å lese og skrive. Ikke før i 1959 fikk vi en

7-årig lov for alle skoler i landet, mens 9-årig skole ble innført for alle kommuner i 1971.

De norske skolelovene slår fast at skolens viktigste mål er at alle elever skal få like rettigheter til å utvikle sine evner. Skolesystemet skal være demokratisk. Elevene skal lære å samarbeide og respektere hverandre, og de skal bli selvstendige mennesker som er til nytte for samfunnet.

4. Norsk språk.

Norsk er et indoeuropeisk språk som er i slekt med blant annet germanske, romanske og slaviske språk. I slektsord, pronomener og kan man finne mange likhetstrekk.

Germanske språk har mye felles. Lydutviklingen er noenlunde lik i de ulike språkene, selv om engelsk er ganske sterkt preget av fransk.

De skandinaviske språkene er innbyrdes forståelige. Behersker man ett av dem, kan man i teorien forstå de andre. Islandsk er et konservativt språk som bygger på norrønt. Dette språket prøver å isolere seg fra påvirkning utenfra. Islendingene lager egne ord for fremmedord som kommer utenfra. De fleste skandinaver har problemer med å forstå islandsk dagligtale både på grunn av lydsystemet og vokabularet. Noen ganger kan det også være problemer for dansker og svensker å forstå hverandre. Nordmenn forstår stort sett nabospråkene. Man forstår svensk talespråk og dansk skriftspråk uten store anstrengelser. Finsk og samisk er ikke indoeuropeiske språk og blir stort sett ikke forstått av de som ikke har lært disse språkene fra barnsben av. Det fins to offisielle skriftlige varianter av norsk: bokmål og nynorsk. Bokmål bygger på dansk skriftspråk. Nynorsk bygger på norrønt og på norske målføre. De to skriftspråkene har nærmet seg ganske mye til hverandre, og samnorsk var lenge et mål for myndighetene. Mange skoleelever klager over at de må kunne beherske begge målformer.

I Norge brukes det i stor grad målføre i dagligtale. Selv fra Stortingets talerstol hører man klingende trøndersk og syngende bergensk. Målførene er delt inn i to hovedkategorier: vestnorske og østnorske målføre. Dialekten eller målføret blir et kjennetegn for mange mennesker. Når man skal beskrive en person, snakker man om utseende, alder og dialekt. Mange er stolte over sin dialektale tilhørighet.

Målførenes stilling i Norge har historiske røtter. I gamle dager bodde folk langt fra hverandre. Dermed utviklet de språklige særegenheter. Etter hvert som det har vokst opp byer, er de språklige særegenhetene blitt delvis utvisket. Man snakker ofte om regionale dialekter som er preget av den største byen i området.

5. Spilleregler i arbeidslivet.

Arbeidsledigheten i Norge har vært svært lav i de siste årene. Mellom to og tre prosent har vært arbeidsledige. I det siste året har de økonomiske konjunktorene i verden gått nedover, og dette har også hatt innvirkning på vårt land. Sektorer som data og luftfart sliter med store økonomiske problemer, som også gir seg utslag i oppsigelser.

Når det er fare for oppsigelser, samarbeider arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene for å bli enige om hvem som må sies opp. Vanligvis tar man da hensyn til utdanning, kompetanse og ansiennitet. De som har arbeidet kortest tid i bedriften, blir sagt opp først. De som har høyest

kompetanse, får gjerne bli i bedriften. Noen ganger blir hele bedriften nedlagt fordi den går konkurs, og da blir kanskje alle oppsagt.

Vi har mange fagforeninger i Norge. Flere av disse har sluttet seg sammen i LO, Landsorganisasjonen. Dette er en svært sterk organisasjon som øver stor innflytelse på arbeids- og lønnsforhold. Vi har også andre hovedsammenslutninger innen arbeidslivet. Akademikere er ofte organisert innenfor Akademikernes Fellesorganisasjon, AF, eller Akademikerne. En annen hovedsammenslutning er Yrkesorganisasjonenes Sammenslutning, YS. De representerer for det meste kontorpersonale og funksjonærer.

Også arbeidsgiverne har sine organisasjoner. NHO er Næringslivets Hovedorganisasjon, som representerer de private bedriftene. Ved hvert lønnsoppgjør samles representanter fra NHO og LO for å diskutere rammene for oppgjøret. Hvis de ikke blir enige, kan det bli streik eller lock-out. AF og YS forhandler mest med Staten eller med NKS, som er Norske Kommuners Sentralforbund. Når arbeidsledigheten er lav, blir gjerne lønnstilleggene høye. Fagforbundene arbeider også for å sette ned arbeidstida. I år har arbeidstakerne fått innvilget 5 ukers ferie, og mange ønsker også å få 6- timers arbeidsdag og lavere pensjonsalder.

De som er arbeidsledige, får arbeidsledighetstrygd. Av andre trygdeordninger kan nevnes: alderspensjon, uførhetstrygd og barnetrygd.

6. Henrik Ibsen.

Henrik Ibsen ble født i 1828 i Skien som sønn av en velstående kjøpmann. Da Henrik var 7 år, gikk faren konkurs, og familien ble fattig.

Henrik Ibsen er uten tvil Norges største og mest anerkjente forfatter. Også internasjonalt blir han høyt verdsatt. Samlet viser Ibsens drama en lang utvikling.

I den første fasen av forfatterskapet skrev han mest historiske dramaer med klassiske og nasjonale motiver og dramaer som var inspirert av de norrøne sagaene. Deretter gikk han over til å skrive om nasjonalromantiske motiver, som i storverket Peer Gynt. Her møter vi den norske fjellverdenen og de underjordiske i folketroen. Men Peer Gynt fører oss også til kysten av Afrika og tilbake igjen. Fra scene til scene veksler Peer Gynt mellom fantasi og virkelighet. Mange mener at han er et bilde på den norske folkesjela. Etter Peer Gynt begynte Ibsen å skrive realistiske dramaer. Disse stykkene henter handlingen sin fra høyere samfunnslag. Replikkene ligger nært opptil dagligtalen. Et av særtrekkene ved samtidsdramaene er tilbakeblikkene, som er med på å forklare hvorfor personene handler som de gjør. Handlingen er ofte bygd opp rundt det at hendinger i fortida blir avslørt, slik at sannheten kommer fram. Denne bruken av tilbakeblikk kalles retrospektiv teknikk, og den har seinere vært brukt mye i litteraturen.

I 1879 kom dramaet Et dukkehjem ut. Det er et samfunnskritisk verk. Ibsen skrev en tragedie etter mønster fra det klassiske dramaet, men med handlingen lagt til samtida og et realistisk miljø. Handlingen er konsentrert til ett sted, et høyborgerlig hjem. Nora, hovedpersonen, ser ut til å leve i et idyllisk ekteskap. Men idyllen er bygd på en løgn. I tilbakeblikk får vi vite at Nora har slitt i årevis for å betale tilbake et lån hun i hemmelighet tok opp da mannen var syk. For å få dette lånet brukte hun falsk underskrift. Helmer, Noras mann, representerer også noe falskt. Han er helt avhengig av hvordan andre vurderer ham.

7. Krig, fred og etikk.

Paragraf 109 i Grunnloven slår fast at alle innbyggerne er forpliktet til å forsvare landet sitt. De fleste 20-årige gutter blir kalt ut til tjeneste i det norske forsvaret, og enkelte kvinner melder seg frivillig. Men hvert år nekter noen få å utføre denne tjenesten eller søker fritak av samvittighetsgrunner. Det finnes en lov som gjør dette mulig hvis militærtjenesten kommer i konflikt med personens "alvorlige overbevisning". Overbevisningen kan henge sammen med et religiøst livssyn. Men også mennesker uten religion, for eksempel humanetikere, kan ta et liknende standpunkt. For alle er det sentrale punkt at det er uetisk å ta liv, selv i en krigssituasjon.

Militærnektere, som går imot våpenbruk i alle situasjoner, kalles pasifister. Absolutt pasifisme bygger på en fast og urokkelig grunnregel: Du skal ikke ta liv. Her er det ingen plass for kompromisser eller nyanser. Regelen skal følges. Andre nekter militærtjeneste fordi de mener det norske forsvaret er med i et verdenssystem som undertrykker fattige land. Det kalles situasjonsbestemt militærnekting fordi standpunktet ikke innebærer prinsipiell motstand mot all våpenbruk.

Mange som er enige i at samfunnet vårt må bygge på regelen om ikke å ta liv, mener likevel at dette ikke gjelder i krig. Den verdien regelen uttrykker, må settes opp mot andre verdier, for eksempel frihet. Hvilke følger det å være pasifist når en krigsmakt rykker inn i landet? Inntrengeren kan da okkupere landet og undertrykke innbyggerne. Derfor er det bedre å se på resultatet eller konsekvensen enn å følge en regel.

De fleste nordmenn oppfatter ikke militærtjenesten som et etisk eller moralsk problem. De tar den som en selvfølge. Men en del forsvarer militærtjenesten ut fra en etisk argumentasjon: De er villige til å ofre livet sitt for at grunnleggende demokratiske verdier skal få leve videre.

Som vi ser, dreier det seg om å velge mellom ulike verdier. Vi kommer ikke utenom dette dilemmaet: Kan allslags midler brukes bare målet er godt? Er det alltid en god rettesnor at hensikten helliger middelet? Er moderne atomvåpen så grusomme at vi ikke kan godta dem som midler, selv om målet er å opprettholde friheten?

8. Media.

Pleier du å se på TV? I Norge har vi to landsdekkende kanaler: NRK1 og TV2. I de fleste områdene av landet kan vi også se NRK2 og TV Norge. Mange har kabelfjernsyn eller parabolantenne, og da kan de se mange utenlandske kanaler. Utlendinger kan sitte i stua si i Norge og følge med i hva som skjer i hjemlandet deres.

Du kan se fjernsynssendinger hele døgnet. Amerikanske stasjoner sender nyheter fra hele verden. Nordmenn liker å følge med i hva som skjer her og i andre land. Da World Trade Center i New York ble bombet, kunne man følge med i utviklingen av katastrofen fra time til time på direkten. Mange barn satt og så på TV alene og ble skremt av de redselsbildene de fikk se.

Vi er også interessert i værmeldingen. Været er et viktig samtaleemne når folk møtes på gata. For de som liker å se filmer og underholdningsprogram, fins det mange tilbud. Adresseavisa har fjernsynsprogrammet for hele uka med anbefalinger av filmer som skal komme.

For mange er TV et vindu ut mot verden. For noen eldre og ensomme mennesker kan tida falle lang, og fjernsynet er deres eneste fornøyelse.

I de siste årene er Internett blitt en viktig informasjonskilde. Her kan man selv bestemme hva man vil lese eller høre om. Hvis en vil vite mer om et tema, fins det lenker som en kan klikke seg videre på. Gjennom Internett kan vi også komme i kontakt med ukjente mennesker rundt om i verden. Jeg leste nettopp om en ung mann som kom i kontakt med ei dame fra Peru via Internett. Hun er nå på besøk hos ham i Norge, og de to skal gifte seg til sommeren.

9. Norges eldre historie.

Norge ble en egen stat for ca. i 000 år siden. På denne tiden var det ennå ikke faste grenser mellom landene i Skandinavia. Høvdinger styrte over sine områder, og det var ofte krig mellom dem. Sjøkrigere som ble kalt vikinger, bygde store skip og reiste til Sør-Europa, England, Island, Grønland og øyene vest for Norge. En av de norske vikingene, Leiv Eiriksson, fant veien til Nord- Amerika, og noen seilte langs de russiske elvene østover til Svartehavet og korn helt til Istanbul.

Noen av vikingene slo seg ned og ble boende på de nye stedene de kom til. De dyrket jord og drev handel, men det var også mange som stjal og herjet i land der det var svakt forsvar. Norske konger styrte en tid over store områder rundt Nordsjøen og Norskehavet.

Gjennom kontakt med England og land i Mellom-Europa ble norske vikinger kjent med kristendommen. Den mest kjente av kongene fra denne tiden er Olav Haraldson som innførte kristendommen som eneste lovlige religion i Norge. Han var brutal mot de som ikke ville godta den nye religionen, og han fikk mange motstandere. Etter at han ble drept i slaget på Stiklestad i 1030, mente folk at han var en helgen, og han ble senere kalt Olav den hellige. Etter at kristendommen var innført, ble det etter hvert slutt med at norske vikinger dro ut for å plyndre, men kontakten med andre land fortsatte gjennom handel.

i 200-tallet blir ofte kalt Norges storhetstid. Både kongene og kirken førte opp flotte byggverk, for eksempel Nidarosdomen i Trondheim og Håkonshallen i Bergen. På 1300-tallet kom Svartedauden, som gjorde slutt på storhetstiden og selvstendigheten.

10. Fredsprisen for 2003

Nobels fredspris ble utdelt første gang i 1901. Alfred Nobels ønske var at prisen skulle gå til personer som hadde arbeidet effektivt for å fremme mellommenneskelig forståelse og som dermed hadde redusert faren for opprustning og krig. Ettersom det hvert år kommer mange hundre forslag på aktuelle kandidater, har komiteen som skal vurdere forslagene, en vanskelig oppgave.

Hvem som sitter i denne komiteen, og hvilke forslagsstillere som er mest aktive, kan selvfølgelig påvirke valget. Blant prisvinnerne til nå har et flertall vært middelaldrende menn fra vestlige land. Det tok 102 år før den første muslimske kvinne fikk Nobels fredspris, men 10. oktober i år

ga nobelkomiteen beskjed om at fredsprisen for 2003 var tildelt den iranske advokaten Shirin Ebadi.

Ebadi er født i 1947 og er utdannet jurist. Fra 1975 til 1979 var hun dommer ved bydomstolen i Teheran, og hun var landets første kvinnelige dommer. Denne jobben mistet hun etter den iranske revolusjonen, men i alle år siden har hun likevel vært en aktiv deltaker i reformkampen i sitt hjemland. På grunn av dette arbeidet har hun kommet i konflikt med konservative, religiøse ledere som fremdeles har stor makt i Iran. Selv om hun i 2000 ble fengslet og fradømt retten til å praktisere som advokat i fem år, sluttet hun ikke å engasjere seg for demokrati og menneskerettigheter. Særlig har hun vært opptatt av kvinners og barns rettigheter, og hun har blant annet etablert krisesentre for barn.

I dag er hun foreleser ved universitetet i Teheran, og hun har utgitt en rekke fagbøker. De som kjenner henne, sier at hun er en svært energisk og uredd person. Ifølge norske massemedier fikk offentliggjøringen av årets Nobelpris en blandet mottakelse i prisvinnerens hjemland, men iranske reformpolitikere jublet, og den modige menneskerettighetsforkjemperen har tydeligvis også bred støtte blant folk flest. Ebadi selv er beskjeden og sier at hun ble svært overrasket over tildelingen fordi ingen hadde fortalt henne på forhånd at hun i år var nominert til verdens mest prestisjetunge pris. Hun var i Paris da hun fikk den glade nyheten, og hun ble straks omringet av pressefolk og fjernsynsjournalister som ville intervjuer henne.

11. 1905 og monarkiet

I 2005 var det 100 år siden unionen med Sverige ble oppløst og Norge ble et selvstendig land. Den 7. juni 2005 kunne vi feire hundreårs-jubileet.

Unionen med Sverige var ganske forskjellig fra unionen med Danmark. For det første varte unionen med Sverige bare 90 år, mens unionen med Danmark varte over 400 år. Danmark og Norge ble hele denne tida sett på som ett land, mens Norge hadde egen nasjonalforsamling og egen hær da vi var i union med Sverige. Nasjonale og demokratiske krefter fikk fritt spillerom i denne tida, og ønsket om selvstendighet utviklet seg gradvis. I 1885 lå det an til krig mellom de to unionslandene, men Sverige klarte å forhindre en åpen konflikt i siste øyeblikk.

Det som bandt landene sammen, var monarkiet. Den svenske kongen reiste rundt i hele kongeriket sitt, som altså også inkluderte Norge. Noen av de svenske kongene var faktisk ganske populære i Norge. Kong Carl Johan, som var av fransk opprinnelse, fikk Kristianias (nåværende Oslos) hovedgate oppkalt etter seg.

I 1905 hadde det norske folket valget mellom å fortsette tradisjonen med monarki eller å innføre republikk. Det ble holdt en folkeavstemning, og et stort flertall valgte den danske prinsen Carl til konge. Norge hadde selv ingen adel eller kongeslekt som kunne ta over tronen. Prins Carl skiftet navn og tok det norske kongenavnet Haakon. Han var gift med ei engelsk prinsesse, Maud, som ble ny dronning i Norge. Den lille sønnen deres, Alexander, ble norsk kronprins under navnet Olav. I 1957 ble han kong Olav den 5.

Under andre verdenskrig markerte kongefamilien seg sterkt som forsvarere av demokratiet og motstandere av den tyske okkupasjonsmakten. Kong Haakon nektet å utnevne en nazistisk statsminister, og han og hele resten av familien måtte flykte fra landet. I London arbeidet han målbevisst for at Norge igjen skulle bli fritt og selvstendig. Han ble et symbol for frihet og selvstendighet. Da Olavs sønn Harald den 5. ble konge i 1991, fulgte han tradisjonen fra sin far

og bestefar. Den norske kongefamiliens historie er bakgrunnen for at kongehuset fremdeles er et viktig nasjonalt symbol i Norge. Det er vanskelig å spå hva som vil skje i framtida, men sannsynligvis blir kronprins Haakon konge om noen år, og lille Ingrid Alexandra blir kanskje dronning etter sin far.